

Александар Срејић

Православни богословски факултет
Београд

Континуитет извођења наставе философије у Богословији Светог Саве – наставни планови и програми, предавачи и уџбеници

Сажетак: Рад представља истраживање заступљености философије у богословском образовању какво се реализује у богословији у Београду. У њему ће бити приказан историјски и просветни контекст у коме су уведена предавања из философије. Притом ће бити евидентирани планови и програми према којима се спроводила настава из философије. Наша анализа обухватиће наставни (уџбенички) материјал и његов развој. Такође ћемо идентификовати личности предавача који су били носиоци философског образовања богословског подмлатка. Из те перспективе покушаћемо да сагледамо допринос српској богословској мисли.

Кључне речи: Богословија Светог Саве, континуитет, настава философије

Поводом јубилеја стогодишњице постојања обновљене Београдске богословије односно Богословије Светог Саве 1936. године, тадашњи ректор др. Никола А. Ђорђевић је направио кратак пресек рада ове установе следећим речима:

„наставни планови и програми мењали су се упоредно са развојем науке, али се у главном обраћала пажња на богословске, философске и историјске науке.“¹

У овом кључу треба разумети преузимање корпуса општих или гиманзијских предмета у систем богословског образовања. Законом од 11. јануара 1898. године, богословско образовање је реформисано како у форми извођења наставе, тако и у фундаирању богословског мишљења. Поменута законска реформа, само је наставак пројаве одговорности богословске самосвести присутне и у реорганизацији Београдске богословије спроведене у сарадњи Министра просвете Милана Кујунџића, Митрополита Теодосија Мраовића и Архимандрита Никодима Милаша Ректора Београдске богословије.

Овим реформама Богословско образовање у Србији оријентисано је проблематизовању актуелних изазова интелектуализма као производа духовних кретања тадашње Европе.²

Преуређена богословија почиње са радом 1900. године, а као што је евидентно из наставног програма за 1903. годину, предавања из философије предвиђена

¹ Ђорђевић Никола, *Стогодишњица Београдске богословије односно Богословије Светог Саве*, у Извештај Богословије Светог Саве за годину 1936, Сремски Карловци 1937.

² Аноним, *О ирекој иошреби философије за наше бојослове*, Пастир, 1/1868, 11, (167–173).

су за старије разреде.³ Предмет је у континуитету стогодишњег постојања неколико пута мењао име: *Прејлед философских сисџема* (до првог светског рата), *Философска иројегеџијика* (непосредно после рата), *Исџорија философије* (у међуратном периоду) и *Философија* (током друге половине двадесетог век).

Професори философије у Богословији Светиої Саве

Прва предавања из философије одржана су у школској 1908–1909 години, а први предавач је био др Душан Рајачић, професор Друге београдске гимназије, постављен за професора у богословији актом од 6. јула 1908. (ПБр. 9518). Предавао је педагогију у седмом разреду и *ирејлед философских сисџема* у осмом разреду. Наредне школске године Душан Рајичић бива премештен на службу у Министарству просвете и црквених послова (05. новембра 1910 године).⁴

На катедри га замењује 1909–1910 Синђел Доситеј Васић (Св. Доситеј Загребачки) некадашњи ученик ове богословије, личност великог образовања; имао је степен кандидата богословских наука Кијевске духовне академије (1904), такође је студирао у Берлину две године на Протестантском теолошком факултету, затим је у Лајпцигу изучавао експерименталну философију код Вунта и чисту философију код Хајнца и Фолкета, своје образовање наставио је на Париској Сорбони и Женеви где је изучавао философске и социјалне науке. Говорио је руски, чешки, немачки и француски. Предавао је етику и философију у седмом, осмом и деветом разреду. Први је истакао проблем недостатка уџбеника за философију.⁵

Министарство просвете и црквених дела поставило је суплента Друге београдске гимназије др Борислава Лоренца за професора у Београдској богословији 1910–1911. године. Професор Лоренц докторирао је на Берлинском универзитету 1908., након професуре у Београдској богословији предавао је на Философском факултету у Скопљу и затим на Богословском Факултету у Београду. Говорио је више језика: енглески, немачки, француски, руски, а преводио је и са латинског и грчког Сачинио је *Прејлед исџорије философије од најсџаријеј до најновијеј доба*, 1927. године који се и данас користи као помоћно наставно средство у богословијама.⁶ Током 1910. библиотека богословије добија мањи број дела из философије и поново је наглашено да не постоји уџбеник из философије.

На дужност професора философије 1911–1912 изабран је професор Владимир Стојановић, искусан гимназијски професор философије (двадест година искуства). Његова велика заслуга је то што је према плану и програму за предмет философије, саставио скрипта, које су као литографске белешке издате од Министарства просвете и црквених дела 1924. године као помоћно наставно средство. Пре-

³ Према наставном плану и програму предвиђено је да се предмет педагогија и философија предаје у седмом разреду са три часа недељно, а да се философија предаје у осмом и деветом разреду по два часа недељно. Извештај богословије Светог Саве за годину 1903, 28; поновљено у извештају за 1904. и 1905.

⁴ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1908, Београд 1909, 22.

⁵ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1909, Београд 1910, 21; 30.

⁶ Др Борислав Лоренц постављен је актом ПБр.17485 од 1.октобра 1909. Извештај Богословије Светог Саве за годину 1910, Београд 1911, 15.

давања из философије се организују у шестом разреду са три часа седмично и у седмом и осмом разреду са два часа седмично.⁷

Идуће 1912. године за суплента је изабран др Николај Велимировић (Св. Николај Охридски и Жички), који је философију предавао до 1915. године. Напоменућемо само то да је са сигурношћу носилац два доктората са Старокатоличког универзитета у Берну, из теологије и из философије, као и да се усавршавао у Енглеској, Швајцарској и Русији. Током 1912. изабран је такође за књижничара и васпитача у богословији, али краће одсуствовао са тих функција.⁸ Предавања су држана по белешкама Владимира Стојановића.⁹ Философија се предавала у шестом, седмом и осмом разреду и током школске 1913/1914, док ратна дејства нису онемогућила даље извођење наставе.¹⁰

Након трагичних година рата Београдска богословија свој живот наставља у Сремским Карловцима¹¹ што је узроковало проблеме у наставном кадру. Професори из Београда одбили су да пређу у Сремске Карловце, стога су за потребе богословије хонорарно ангажовани професори карловачке гимназије.¹²

За професора философије бива изабран Синђел Демостен (Драгољуб) Илић, некадашњи ученик ове школе, као и кандидат богословља Петровградске духовне академије.¹³ Непосредно пре своје професоре у Београдској богословији боравио у Атини ради студијског усавршавања. Говорио је руски, енглески и француски, а током првог светског рата истакао се као авијатичар. Такође је био једна од водећих личности привремене богословије у оквиру колеца Кадесдон. Предавао је у богословији 1919–1922, када је због болести напустио свој положај.¹⁴ Заправо прави разлог престанка његовог рада је сукоб са ученицима који је проистекао из његовог критичког приступа етичком маниризму и личним трагањима за несхоластичким формама богословља.¹⁵ Као помоћно наставно средство коришћен је уџбеник члана Француске академије наука Емила Фагеа под називом *Увођење у философију*. Предавања су одржавана у седмом и осмом разреду — два часа седмично.¹⁶ Након професорске каријере¹⁷ Демостен

⁷ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1911, Београд 1912, 45.

⁸ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1912, Београд 1913, 46.

⁹ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1912, Београд 1913, 83–85.

¹⁰ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1914, Београд 1915, 4.

¹¹ Богословија почиње са радом 5. маја 1919. Први задатак обновљене богословије је завршетак школовања генерација које су пропустиле школовање због рата. Архив Богословије Светог Саве, Извештај са седнице професора Богословије Светог Саве од 02. јануара 1919, бр. 3.

¹² Архив Богословије Светог Саве, Извештај за 1920, бр.685, од 13. јула 1920.

¹³ Указ од 18. маја 1919, о постављању за суплента, Архив Богословије Светог Саве, бр.228 од 26. маја 1919.

¹⁴ Демостен је 12. новембра 1921, затражио боловање од „бар три месеца“. Архив Богословије Светог Саве, Извештај за 1921. годину, бр. 1067 од 12. новембра 1921.

¹⁵ Видети писмо Ректора Доброслава Ковачевића Његовој Светости Патријарху, Архив Богословије Светог Саве, бр.1066, од 12. новембра 1921; као и писмо богослова професорском савету од 06. новембра 1921, Архив Богословије Светог Саве, бр. 1065 заведено 11. новембра 1921.

¹⁶ Архив Богословије Светог Саве, бр. 449 од 28. априла 1921.

¹⁷ Указом Њ.В. Наследника Престола од 22 марта 1921. бр. 2636 Демостен Илић је унапређен у звање професора Богословије Светог Саве у Сремским Карловцима. Архив Богословије Светог Саве, бр. 325, од 31. марта 1921.

остаје присутан у религијско-философској јавности својим радом *Айологија хришћанске метафизике* из 1926.

Током 1923–1924, ректор Милош Парента, привремено држи предавања из философије.¹⁸ Поред завршене Задарске богословије (којој је признат ранг факултета) завршио је Протестантски факултет у Бечу.

Настављач у низу врних личности које су предавале философију у Светосавској богословији је протојереј Нил Малахов Малахович 1924–1933. Пореклом Рус завршио је Петровградску духовну академију одакле носи титулу кандидат богословља где је остао као предавач у звању доцента. Након совјетске револуције обрео се у Југославији. Пошто је ступио на дужност професора у Богословији известио је Свети Архиепископски Синод о предметима које предаје. (Према програму из 1928. године философија се изучава у петом и шестом разреду). За предмет философија каже:

„Историја философије (ново доба) — уџбеника који би био удешен за предавање у Богословији, нема. Ђаци се спремају по лекцијама наставника. У осталом као помоћна средства употребљавају се Е. Фаге, *Увођење у философију*, и др Владан Максимовић, *Уџбеник нове философије*. Историја философије (старо доба) — уџбеника нема, предавање по лекцијама наставника. Као помоћно средство служи Е. Фаге, *Увођење у философију* и литографисане белешке из историје старе философије, које су биле издате од Министарства вера у 1924. године.“¹⁹

У време професора Малахова предложене су измене наставног плана и програма за богословије, између осталих измењен је план и програм предавања из философије.²⁰ Посебна важност Нила Малахова је у оснивању друштва Светог Григорија Богослова.

Професора Малахова постепено замењује током 1932–1934 Лазар Радоњић који предаје философију старог доба у петом разреду.²¹ Школске 1934–1935 философију предају Крстић Лука филолог по образовању²² и Балабанов Теодор Теодорович, руски емигрант и свршени студент Богословског факултета Београдског универзитета, такође професор Призренске и Београдске Богословије.²³

Наредне 1935–1937 професор реалне гимназије у Сремским Карловцима Владимир Вујић бива изабран за хонорарног професора философије.²⁴

¹⁸ Архив Богословије Светог Саве, бр. 490, од 09. јуна 1923.

¹⁹ Извештај Св. Арх. Синоду о предметима који се предају и уџбеницима по којима се предаје, Архив Богословије Светог Саве, од 18. септембра 1928.

²⁰ Измене су предложене актом од 13. фебруара 1930, нови план и програм за философију потписао је Нил Малахов, контрактуални професор. Архив Богословије Светог Саве, бр. 1358, од 02. новембра 1930.

²¹ У школској 1932–1934 Радоњић Лазар преузео је предавања у петом разреду, док је Нил Малахов предавао четвртм разреду. 1933–1934 Лазар Радоњић преузима предавања и у четвртм разреду. Извештај Богословије Светог Саве за годину 1933–1934, Сремски Карловци 1934, 5.

²² Прирпавник Крстић Лука изабран је за суплента, предаје философију у четвртм разреду као и латински и немачки, такође врши дужности библиотекара професорске библиотеке. Извештај Богословије Светог Саве за годину 1934–1935, Сремски Карловци 1935, 6.

²³ Балабанов Теодор предавао је философију у петом разреду, затим Свето писмо, психологију, црквенословенски и патрологију. Извештај Богословије Светог Саве за годину 1934–1935, Сремски Карловци 1935, 7.

²⁴ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1935–1936, Сремски Карловци 1936, 4.

Затим 1938–1939 философију предаје јереј Миљковић Радован²⁵ који се раније истицао у Друштву Светог Григорија Богослова, а затим је постао и његов председавајући. Био је познати апологета антиматеријалистичке ангазоване философије. Током Другог светског рата ставио се на располагање Богословији као испитивач из философије и апологетике, а након рата је емигрирао.

У међу-периоду 1939–1940 философију су предавали поменути Крстић Лука и јеромонах Кирил Врга.²⁶

Након Другог светског рата рад Богословије Светог Саве је обновљен тек 1949. године у манастиру Раковица, а прве генерације које слушају предавања из философије стасавају 1955–1956. године. Тадашњи професор философије био је јеромонах Стефан Боца.²⁷ Образован на Богословском и Философском факултету Универзитета у Београду, и на Колеџу Светог Августина у Кентерберију (Енгле-ска). Професуру у богословији напустио је због свог избора за епископа.

Наслеђује га 1959–1991 професор Владан Поповић, тадашњи асистент на катедри за философију Правословног богословског факултета Српске православне цркве.²⁸ Истицао се као велики ерудита који је међу првима покренуо уплив религијско-философске проблематике у академске и културне кругове у комунистичкој Југославији, што се посебно да учити у време његовог уређивања Гласника 1965–1966.²⁹ Први рад којим се професор Владан Поповић представио стручној јавности носи назив „Појам Боја код Аристотела“.

Кратак период 1991–1992 карактерише братска солидарност којом делује Православни богословски факултет, уступајући том приликом асистенте са катедре за философију Београдској богословији.

На место професора философије у Богословију Светог Саве 1992–1997 долази др Радивоје Керовић, у то време магистранд на Философском факултету у Београду. У Богословији је предавао философију и психологију са логиком. Своју каријеру наставио је на Философском факултету у Бањалуци у звању ванредног професора за Историју философије и Философску антропологију. Гостујући је професор за предмет Философија са етиком на Педагошком факултету у Бијељини.³⁰

²⁵ Миљковић Радован предавао је историју философије, апологетику, морално богословље и певање. Извештај Богословије Светог Саве за годину 1938–1939, Сремски Карловци 1939, 11. као и Извештај Богословије Светог Саве за годину 1937–1938, Сремски Карловци 1938, 9.

²⁶ Архимандрит Кирило (Станко) Врга, завршио Теолошки факултет и класичну филологију на Философском факултету у Београду, предавао велики број предмета а писао је лекције из грчког језика, етике, философије, психологије и социологије. За 1940–1941 годину Извештај није штампан, тако да смо податке о Кирилу Врги преузели из Новак Турањанин, *Сећање на архимандритија Кирила Вргу, Професора*, непубликовано.

²⁷ Марковић Игнатије, *Сво седамдесетих година Богословије Светог Саве у Београду*, Београд 2011, 158.

²⁸ Марковић Игнатије, *Сво седамдесетих година Богословије Светог Саве у Београду*, Београд 2011, 171.

²⁹ „Владан Поповић, био је уредник Гласника од 1/1965 до 5/1966, „У овом временском раздобљу Гласник обрађује религијско философску проблематику и својим дубокосежним студијама почиње да упливише на високо образовани свет који жели да му се хришћанске истине излажу савременим језиком у другој одори, а не у старомодним дефиницијама.“ Види Радомир Ракић, *Издавачка делатност Цркве 1945–1970*, Београд 1970, 294.

³⁰ Биографија доступна на <http://www.pfb.unssa.rs.ba/Nastavnici/Redovni/RadivojeKerovic/htm>.

Предавања из философије привремено је држао професор Горан Раденковић. У новије време дужност професора философије врши професор Милорад Ш. Јововић. Образован на Богословском факултету и Философском факултету Универзитета у Београду, од 2003. године и носилац звања магистра богословља. Предавања из философије држи од 1998. године до данас.

Наставни планови и уџбеници из философије

Први програм по коме су организована предавања из философије доступан је из Извештаја за 1912. годину, вероватно га је саставио др. Борислав Лоренц или Владимир Стојановић. Овај програм састојао се из следећих целина:

Кратак увод који се тиче појма и задатка историје философије
 Грчка философија закључно са новоплатонцима
 Философија ренесансе
 Велики системи
 Енглеска философија искуства
 Философија просвећености у Француској и Немачкој
 Имануел Кант и критика философија
 Философија романтике
 Позитивизам
 Нова обрада проблема бића на реалистичној основи
 Нова обрада сазнања и процењивања³¹

Верујемо да су белешке професора Владимира Стојановић у овим главним цртама држале овог програма. Оно што пријатно изненађује у овом програму је савременост, тј. у целини 11 заступљене су актуелни философски проблеми и важнији представници актуелних философских струјања.

Након првог светског рата осећа се израженије присуство француске мислилачке школе. На плану философију у Богословији ту имамо у виду дело Emila Fagea (члана француске Академије, под називом *Увођење у философију*, у преводу Драгомира Л. Стефановића, издате у Београду 1920.³² У предговору овог дела се каже:

„Ова је књига намењена, као што њен наслов каже, да на почетку обележи пут, да његове прве радозналости одмах задовољи, а нарочито да их побуди. Она даје у довољној мери идеју о кретању чињеница и идеја.“³³

Овај увод држи се основне историјске схеме развоја философске мисли, уносећи притом неке новине. Под тим имамо у виду простор дат хришћанству у историји философског мишљења и „обрта које је произвело у целој философији“³⁴. Са друге стране период од петог до тринаестог века означен је као епоха у којој је философија била подређена тумачењу догми, те да није постојао континуитет у мишљењу већ само неколицина независних философа. Још једна новост је простор дат еволуционистичкој школи.

³¹ Детаљан програм за предмет философију доступан је у Извештај Богословије Светог Саве за годину 1912, Београд 1913, 12–15.

³² Емил Фаге, *Увођење у философију*, Београд 1920, Библиотека Богословије Светог Саве, бр.11899.

³³ Емил Фаге, *Увођење у философију*, Београд 1920, 3.

³⁴ Емил Фаге, *Увођење у философију*, Београд 1920, 5.

Важан корак представља рад др Борислава Лоренца, *Прејлед историје филозофије од најстарије до најновије доба*, објављен у Београду 1927. године за који верујемо да је послужио као предлог реформе наставног плана и програма из филозофије из 1930. године.

Овај рад у уводу доноси питање шта је историја филозофије и каква је њена подела. Први део (6–49) је посвећен грчкој филозофији, да би други део под насловом „Филозофија средњег века“ (50–66) посветио патристици и схоластици.³⁵ Затим део посвећен „Филозофији новог доба“ (67–77) у коме се бави филозофијом ренесансе, и део под насловом „Од Декарта до Канта“ (80–113) и „Од Канта до друге половине 19. века“ (115–147). Задње поглавље под насловом „Филозофија садашњости“ (147–180) посвећено је националним филозофијама укључујући и филозофију у словенским земљама.

Овом приликом осећамо одговорност да скренемо пажњу да Богословија и поред стогодишњег континуитета у одржавању наставе из филозофије нема уџбеник који у довољној мери може да задовољи потребе увођења у филозофско мишљење богословски подмладак. Планови и програми из филозофије нису доживели битне измене од реформе 1930. године. Данас се у сврху помоћног средства у изучавању филозофије користе рад др Борислава Лоренца, *Прејлед историје филозофије од најстарије до најновије доба*, као и гимназијски уџбеници и белешке са предавања.

Осећа се потреба за постојањем уџбеника који инкорпорира како стандардну историју филозофије, тако и области које би садржале историју византијске филозофије на линији Бреје-Татакис, тако и основне идеје руске религијске филозофије. Производ овако организованог уџбеника требало би да омогући младим богословима да поставе основу за критичко промишљање света из перспективе хришћанске филозофије.

Плодови увођења филозофије у сисџем бојословској образовања — Друштво свейој Гријорија Бојослова

Осврнућемо се на рад *Друштва свейој Гријорија Бојослова* које је поникло у богословско-филозофској средини Београдске Богословије Светог Саве. Наиме друштво је основано у јануару 1928. године са циљем да се на седницама третирају богословско-филозофска питања. Чланови друштва били су сви професори и ученици завршна два разреда, а само друштво било је ослобођено свих непотребних формалности (плаћање чланарине, бирање управе, вођење записника...). Седнице су биле јавне и одржаване су средом увече. У току школске 1929–1930 професорски савет је за председника друштва изабрао професора Нила Малахова. Те године одржане су две трибине. На првој трибини говорио је: др. Антоније Храповицки, митрополит кијевски и галицијски а на другој др. Николај Велимировић, епископ охридски.

Након прочитаних реферата вођене су дискусије.³⁶

Током школске 1930–1931 није нам познато ко је говорио на трибинама, али остало је записано сумирајуће гледиште Нила Малахова о раду друштва:

³⁵ Интересантно је да помиње Михајла Псела, Георгија Гемиста Плитона и друге византијске филозофе.

³⁶ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1929–1930, Сремски Карловци 1930, 12.

„Чланови друштва су се упознали са разним проблемима философије. Кроз расправе вежбамо размишљање и долазимо до упознавања са хришћанском литературом.“³⁷

У извештају за 1932 годину помиње се да је друштво свечано прославило славу Светог Григорија Богослова 7/25 јануара, те да је том приликом прочитан реферат „О Антихристу“ богослова М. Барнића.³⁸ Током 1932–1934 познато је да је одржано 11 седница друштва.³⁹ Школске 1933–1934. одржано је 12 седница друштва, новост представља учествовање седмог и осмог разреда гимназије у седницама друштва. Такође нам је познато да је једна од трибина била посвећена проблему односа спиритизма и хришћанства.⁴⁰

Друштво Светог Григорија Богослова имало је девет трибина у години 1934–1935:

Јереј Борис Волобујев, *О основним принципима хришћанској догматици о искуљењу*
Радован Миљковић, *Теоценитизам и антироценитизам с обзиром на њихову практичну вредност*

Радован Миљковић, *Критика материјалистичкој манизми*

Врга Станко, ученик шестог разреда, *О суштини римокатолицизма*

Врга Станко, ученик шестог разреда, *Песимизам и хришћанство*

Ђаковачки Бранко, ученик шестог разреда, *Прича Христова Спасишља о нејраведном ирисувању*

Видицки Марко, ученик шестог разреда, *О назаренству*

Џамбосавић Михајло, ученик шестог разреда, *О назаренству*

Николић Десимир, ученик петог разреда, *Апологија васкрсења Господа Исуса Христа*⁴¹

Предавачи у 1935–1936. били су:

Радован Миљковић, *Учење Св. Кирила Александријској о овајлођењу Бога Слова*

Јереј Вељко Зуцајић, *Учење Св. Григорија Богослова о Светиој Троици*

Чедомир Урошевић, ученик шестог разреда, *Пошреба религије с обзиром на немоћ философије и науке да реше питања о судбини човековој и с обзиром да религију ништа не може да замени у њеној моралној функцији*⁴²

У току 1936–1937. одржане су следеће трибине:

Бранковић Стефан, ученик шестог разреда, *Хуманизам и савремена стварност*

Маринковић Јован, ученик шестог разреда, *Аутономни и теономни морал у теорији и пракси*

Пандуровић Борислав, ученик петог разреда, *О бајитизму*

Владимир Вујућ, *Примери и развој модерне природне науке: атомистика*

Владимир Вујућ, *Прејлед и развој природних наука у области биологије*⁴³

У току 1937. године председавање друштвом преузима Радован Миљковић, те 1937–1938. одржане су следеће трибине:

³⁷ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1930–1931, Сремски Карловци 1931, 13.

³⁸ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1931–1932, Сремски Карловци 1932, 11.

³⁹ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1932–1933, Сремски Карловци 1933, 12.

⁴⁰ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1933–1934, Сремски Карловци 1934, 10.

⁴¹ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1934–1935, Сремски Карловци 1935, 12.

⁴² Извештај Богословије Светог Саве за годину 1935–1936, Сремски Карловци 1936, 10.

⁴³ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1936–1937, Сремски Карловци 1937, 13.

Кандић Вукота, ученик шестог разреда, *Теоријски основи историјској материјализма Радован Миљковић, Свети Григорије Богослов, његово доба, његов животи и рад и његов значај*⁴⁴

У току 1938–1939. одржано је осам трибина:

Радован Миљковић, *Историјски материјализам као политичко економска теорија и марксизам као социјални покрет*

Радован Миљковић, *Критика марксизма са теоретској и практичној гледишта*

Мирић Радомир, ученик петог разреда, *Песимизам и хришћанство као два мерила вредности животи*

Коларов Душан, ученик петог разреда, *Реферат по студији О. Брикшија: Принципи ентропије и постојање Бога или покушај једној доказа постојања Бога са гледишта физике*

Велько Зуцајић, *Порекло и врсте зла по Светом Писму*

Радован Миљковић, *Онтолошка нераздрожност блаженства, слободе и могућности моралној зла по учењу религијске философије*

Марић Радомир, ученик петог разреда, *Учење Светиој Јована Златоустој о хришћанском социјалном идеалу и задаци Цркве*

Петковић Недељко, ученик петог разреда, *Проблем хришћанске Цркве и римској католицизма по схваћању Доситојевској*⁴⁵

Предавања у школској 1939–1940. била су:

Петковић Недељко, ученик шестог разреда, *Хришћанско гледиште на приватну својину Попов Ђура, Положај Цркве у држави цара Душана према одредбама његовој законодавства*

О. Кирил Врга, *Православно учење о тајни искушења*

О. Кирил Врга, *Протестантско и римокатоличко учење о искушењу и критика тих учења*⁴⁶

Кроз анализу тема на седницама закључујемо о богословској зрелости и филозофској осетљивости која је негована у Београдској богословији. Можемо слободно рећи да су третиране теме парадигматично лакмус духовних струјања и фактичког стања друштва. Управо у проблемима који су третирани на трибинама Друштва Светог Григорија Богослова видимо потврду актуелности хришћанског филозофског мишљења и стичемо увид у плодност реформисаног богословско-филозофског образовања.

Прилој

Хронолошки приказ професора философије у Богословији Светог Саве

1908–1909	др Душан Рајачић
1909–1910	Синђел Доситеј Васић
1910–1911	др Борислав Лоренц
1911–1912	Владимир Стојановић
1912–1915	др Николај Велимировић
1919–1922	Синђел Демостен Илић

⁴⁴ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1937–1938, Сремски Карловци 1938, 17.

⁴⁵ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1938–1939, Сремски Карловци 1939, 20–21.

⁴⁶ Извештај Богословије Светог Саве за годину 1939–1940, Сремски Карловци 1940, 15.

1922–1923	Милош Парента
1924–1933	Нил Малахов
1932–1934	Лазар Радоњић
1934–1935	Лука Крстић
1934–1935	Теодор Балабанов
1935–1937	Владимир Вујић
1937–1938	Радован Миљковић
1939–1940	Кирил Врга и Лука Крстић
1955–1959	Стефан Боца
1960–1991	Владан Поповић
1991–1992	асистенти са ПБФ-а
1992–1997	др Радивоје Керовић
1997–1998	Горан Раденковић
1998–	мр Милорад Јововић

Summary: This paper presents the study of philosophy in the representation of what theological education is implemented in the Seminary in Belgrade. It will show the historical and educational context in which they are introduced lectures on philosophy. There will be recorded according to the plans and programs that implement the teaching of philosophy. Our analysis will include curriculum (textbook) material and its development. We will also identify professors who were carriers of philosophical education of theological youth. From this perspective, try to look at the contribution Serbian theological thought.